

Ruralni turizam s posebnim naglaskom na Istarsku županiju

Damijanić, Vanesa

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:828527>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

VANESA DAMIJANIĆ

RURALNI TURIZAM S POSEBNIM NAGLASKOM NA ISTARSKU ŽUPANIJU

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

VANESA DAMIJANIĆ

RURALNI TURIZAM S POSEBNIM NAGLASKOM NA ISTARSKU ŽUPANIJU

Završni rad

JMBAG: 0303060221, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Komodifikacija u turizmu

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mauro Dujmović

Pula, kolovoz 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Vanesa Damijanić, kandidat za prvostupnika kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Vanesa Damijanić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Ruralni turizam s posebnim naglaskom na Istarsku županiju koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ:

UVOD	1
1. DEFINIRANJE OSNOVNIH POJMOVA	2
1.1. Turizam i turist	2
1.2. Ruralni prostor	3
1.3. Ruralni turizam	4
2. RURALNI TURIZAM.....	6
2.1. Počeci ruralnog turizma u Europi.....	6
2.2. Razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj.....	9
2.3. Ključni elementi ruralnog turizma.....	14
2.4. Program ruralnog razvoja 2014-2020	16
3. RURALNI TURIZAM ISTARSKE ŽUPANIJE.....	20
3.1. SWOT analiza ruralnog turizma u Istri.....	20
3.2. Agroturizmi kao najrazvijeniji oblik ruralnog turizma u Istri	23
3.2.1. Objekti agroturizma.....	25
3.2.2. Manifestacije sa svrhom unapređenja ruralne turističke destinacije.....	26
ZAKLJUČAK.....	29
SAŽETAK	30
POPIS TABLICA.....	31
POPIS SLIKA	31
POPIS LITERATURE	32

UVOD

Nekada, ali i danas, dolazi do kraćih i dužih migracija ljudi koji putuju radi užitka, razonode, upoznavanja novih mjesta i stjecanja novih iskustava, ali i bijega od svakodnevice. Užurbani način života, kao i manjak slobodnog vremena vode do toga da promjena mjesta boravka postaje sve važniji dio čovjekove slobode. Kompleksnost pojma turizma očituje se iz njegovog definiranja kao skupa odnosa i pojava koje su međusobno povezane te na njih utječe veliki broj čimbenika. Ruralni prostor označava suprotnost urbanom, tj. gradskom prostoru.

Koncept ruralnog turizma je nešto što se poprilično promijenilo od svojih početaka do sada. Sada je ruralni turizam jedna od važnih ekonomskih djelatnosti, od velike je važnosti za održivi razvoj, razvoj ruralnih područja i valorizaciju prirodnih obilježja, dok je nekada bio samo jedan od oblika turizma.

Turisti postaju sve zahtjevniji pa je pitanje kako privući njihovu pažnju te na koji način prilagoditi ponudu da odgovara potrebama i željama turista. Nastoji se konstantno poboljšavati ponudu kako bi se privukao veći broj turista i stvorila konkurentna prednost. Sve više se ističe ruralni turizam. Zbog užurbanog načina života sve više ljudi želi boraviti u prirodi te se opustiti u ruralnom okruženju. U ovom radu analizira se ruralni turizam Istarske županije.

Rad je podijeljen na pet glavnih poglavlja. Prvo poglavlje je uvod, drugo poglavlje definira osnovne pojmove potrebne za razumijevanje teme ovog završnog rada kao što su turizam i turist, ruralni prostor te ruralni turizam. U trećem poglavlju opisani su počeci ruralnog turizma u Europi, zatim u Hrvatskoj te su prikazani ključni elementi i koncept ruralnog turizma. Ukratko je opisan program ruralnog razvoja 2014. – 2020. godine. U četvrtom poglavlju analiziran je ruralni turizam Istarske županije. Izrađena je SWOT analiza ruralnog turizma u Istri, prikazan je agroturizam kao najrazvijeniji oblik turizma u Istri. U zadnjem poglavlju prikazan je zaključak ovog rada.

Metode korištene pri izradi ovog završnog rada jesu metode prikupljanja podataka, stručne i znanstvene građe, metode analize i deskripcije. Podaci koji su korišteni za izradu ovog rada pronađeni su na službenim internetskim stranicama te u Sveučilišnoj knjižnici Pula i Gradskoj knjižnici Žminj.

1. DEFINIRANJE OSNOVNIH POJMOVA

Turističko tržište današnjice na neki je način doživjelo zasićenje masovnim turizmom te je u potrazi za drugačijom vrstom odmora i provođenja slobodnog vremena. Ljude više ne privlače u tolikoj mjeri sunce i more, koliko želja za upoznavanjem tradicije, lokalnog stanovništva i autentičnosti. Upravo iz tog razloga, došlo je do pojave ruralnog turizma na turističkom tržištu. Pri definiranju ruralnog turizma, potrebno je najprije definirati pojam samog turizma i turista, ruralnog prostora, pa tek onda ruralnog turizma.

1.1. Turizam i turist

*„Turizam, po mnogima, dolazi od engleske riječi “tour” koja je u početku imala značenje samo za kružno putovanje te je po tome prva izvedenica došla od riječi tour - tourist. Dinamičan rast i razvitak sredinom XX stoljeća stavlja ga u centar mnogih stručnih i znanstvenih istraživanja te zbog znanstvenih disciplina koje su “zainteresirane” za njega, turizam je jedno od najmultidisciplinarnijih područja takvih istraživanja.“*¹ Gledajući s ekonomske strane, od kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća (ekonomski boom), turizam obuhvaća jednu od najbrže rastućih grana svjetske ekonomije, a osim toga zadire i u socijalni, ekološki i kulturni aspekt života. U samim začetima razvoja turizma, početkom 19. stoljeća, veoma mali broj ljudi mogao si je priuštiti odlazak na putovanje. To su, naravno, bili imućniji građani (povlašteni društveni slojevi) koji su na taj način željeli iskazati svoju platežnu moć, a i proširiti svoje obrazovanje odlazeći na studij. Početkom dvadesetog stoljeća, s dolaskom radničkih prava, odnosno pravom na plaćeni dopust, srednja klasa stanovništva si je konačno mogla dopustiti odlazak na putovanje prema vlastitim ekonomskim mogućnostima, u doba kada je društvo počelo djelomično izlaziti iz ustaljenih i strogo utvrđenih okvira. Svi ti navedeni događaji doveli su do povećane potrošnje i do veće popularizacije turizma.

Što se tiče samog pojma „turist“, dostupne su brojne definicije manje širokogrudnog opisa navedenog pojma, no zato se može naići na nekoliko autora koji su vrlo

¹ I. Grgić, „Turizam kao djelatnost“, Križevci, 2013., slajd 8, http://www.vguk.hr/articlefiles/425_940_workshop-1-october.pdf (pristupljeno: 24. kolovoza 2018.)

elokventno dočarali definiciju turista, od kojih ćemo izabrati jednu. „Što se turista tiče, radi se o osobi koja neminovno dolazi u kontakt s nizom subjekta s kojima dostiže jako nisku razinu integracije. Treba znati kako nije u njegovom interesu miješati se u poslove koji se prvenstveno tiču domaćina. Njegov je interes spoznavanje lokalne kulture i tradicije te korištenje turističkih resursa tog područja u zadovoljavanju svojih osobnih potreba koje se pojavljuju tijekom (privremenog) boravka. Njegova je glavna želja da, barem privremeno, iza sebe ostavi sve probleme, da se za kratko udalji od rutine svakodnevnog života, da se posveti samome sebi, vlastitoj osobnosti i to, po mogućnosti, izvan svih društvenih obveza.“² Važno je napomenuti kako poznata definicija Svjetske turističke organizacije definira turista kao osobu koja boravi u jednom ili više mjesta u periodu dužem od dvadeset i četiri sata, dok F. Šuràn nastoji dublje definirati svijest turista te tako ističe kako je turist osoba koja ne pripada i ne želi pripadati okruženju kojemu je pristupio/la na putovanje. Turistu je najvažnije da za plaćenu cijenu usluge bude i kvalitetno uslužen, ne zamarajući se lokalnim problemima mještana.

Nema mnogo ključnih čimbenika koji utječu na odluku o turističkom putovanju. Dapače, dva su najvažnija čimbenika, slobodno vrijeme i slobodna sredstva, s time da nedostatak jednog čimbenika isključuje i drugi. Potencijalni turist se neće uputiti na turističko putovanje ako ima slobodno vrijeme koje može upotrijebiti za provođenje odmora i rekreacije izvan mjesta stalnog boravka, a da nema slobodna sredstva koja se mogu potrošiti na putovanje i boravak u turističkoj destinaciji.

1.2. Ruralni prostor

Iako se prostor još uvijek dijeli na ruralni i urbani, zbog života u umreženom društvu smanjuju se razlike između ta dva pojma, upravo zbog sve veće prisutnosti interneta i novih tehnologija u sve većim područjima naše planete. Ono što je interesantno napomenuti u odnosu između ta dva pojma je sve veći trend porasta broja stanovnika u ruralnim područjima koji je u nekim područjima pozitivniji od porasta broja stanovnika u gradovima. Razlog tome je sve veća urbanizacija koja je počela gušiti ljude pa se

²F. Šuràn, „Slobodno vrijeme, putovanje i turizam: sociološki pristup“, Buje, 2016., str. 28

velik broj obitelji odlučuje na život na selu, gdje nije velika udaljenost do grada, a opet im je pružena donekle manja zagađenost zraka i veća prirodna bogatstva.

1.3. Ruralni turizam

Koje su karakteristike, što sve sadržava ruralni turizam te njegova podjela prikazat će se u nastavku. Prema definiciji Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj čine ga agroturizam, ekoturizam, avanturistički i izletnički turizam.

Najbitnija stavka u pokretanju ruralnog turizma (osim samog financiranja) je marketing, s kojim nuditelji usluga mogu privući velik broj klijenata u bilo koje doba godine, ovisno o vrsti usluge koju nude. Iako se broj kućanstava koja nude usluge u ruralnom turizmu svake godine povećava, postoje brojne prepreke među kojima je najbitnija mogućnost vlastitog financiranja poslovanja. Prof. Dr. Sc. Ivo Grgić u svojem predavanju „Turizam kao djelatnost“ na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima 2013. godine kaže kako ruralni turizam stvara mogućnosti za razvitak dosad turistički slabo razvijenih regija i da zahtjeva razvoj pješačke infrastrukture, sistema označavanja, odmorišnih punktova, adekvatnog prijevoza i sl. Također, dijeli ruralni turizam na gradski/odmorišni i seoski turizam.

Podjela ruralnog turizma:³

1. Gradski/odmorišni:

- Naselja s više od 10.000 stanovnika
- Izgrađen (urbaniziran okoliš)
- Intenzivna infrastruktura
- Značajni zabavni i trgovački sadržaji
- Veliki objekti
- Kompanije u nacionalnom/međunarodnom vlasništvu
- Samopodržavajući turistički interesi
- Zaposlenici mogu živjeti daleko od radnog mjesta
- Rijetko je pod utjecajem čimbenika sezonalnosti
- Odnosi s gostima su nepersonalizirani

³ Grgić, „Turizam kao djelatnost“, Križevci, 2013., slajd 44
http://www.vguk.hr/articlefiles/425_940_workshop-1-october.pdf (pristupljeno: 24.kolovoza 2018.)

- Profesionalni menadžment
- Etika rasta i razvoja

2. Seoski turizam:

- Naselja s manje od 10.000 stanovnika
- Prirodni okoliš
- Slaba infrastruktura
- Snažne individualne aktivnosti
- Mali objekti
- Posao koji je u lokalnom vlasništvu
- Turizam podržava ostale interese
- Zaposlenici često žive blizu radnog mjesta
- Često je pod utjecajem čimbenika sezonalnosti
- Odnosi s gostima su personalizirani
- Amaterski menadžment
- Etika očuvanja i ograničavanja rasta

Uspoređujući gradski i seoski turizam, gradski ipak ima prednost zbog veće koncentracije ljudi i k tome ima veću prednost u korištenju usluga koje su u ponudi. Seoski je turizam primoran, zbog manjeg broja stanovnika i drugih navedenih čimbenika, konstantno održavati svoju ponudu vidljivom putem brojnih kanala jer je malo teže konkurirati u području s manje od 10.000 stanovnika tijekom cijele godine. Zato je takav turizam osjetljiviji i pružatelji usluga imaju personaliziraniji odnos s gostima iz razloga što je posao većinom u lokalnom vlasništvu.

2. RURALNI TURIZAM

Ruralna područja idealna su za razvoj turizma. Ona pružaju odmor i opuštanje izvan gradskih gužvi, mogućnost bavljanja velikim brojem aktivnosti u prirodi i boravak na svježem zraku. Turizam koji se razvija u takvom području naziva se ruralni turizam. To je vrsta turizma koja čovjeka iz urbane sredine i užurbanog života vraća prirodi, uključuje aktivnosti u koje spadaju lokalna kultura, lokalna industrija i tradicija.

2.1. Počeci ruralnog turizma u Europi

„Većina turističkih teoretičara pretečom turističkih putovanja ipak smatra Grand Tour (veliko putovanje) koje su u razdoblju od 1547. do 1830. godine uglavnom poduzimali plemići kao završnu fazu svog obrazovanja, a trajala su od dvije pa čak i do osam godina. Obrazovna i istraživačka ruta putovanja obično je uključivala Pariz, talijanske renesansne gradove do juga Italije i u povratku Njemačku te dolinom Rajne ponovno preko Francuske natrag u Englesku.“⁴

Neki znanstvenici nisu priznavali takve vrste putovanja kao turističke zbog ekonomske i društvene uvjetovanosti, a i brojnih drugih karakteristika (brojčanost, socijalni sastav, ponašanje sudionika, motivi...). Turizam je nastao sredinom 19. stoljeća. *„Tako na društvenu scenu stupaju prvi suvremeni turisti – predstavnici mladog građansko-buržoaskog sloja zapadne Europe, a potom i predstavnici drugih slojeva građanske provenijencije. Počinju teći povratne stalne migracije Engleza u Francusku, a zatim drugih nacionalnosti unutar razvijene Europe, te unutar pojedinih zemalja. Turizam sve više poprima karakteristike prostorne rasprostranjenosti, učestalosti, mobilnosti te sve prisutnije masovnosti.“⁵*

Prema Geiću (2011.), razumijevanje biti turizma i njegove kulturne dimenzije može biti okarakterizirano kroz tri etape. Karakteristike prve etape razvoja turizma od sredine 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata:

- *„nastaje preslojavanje u turističkom prometu,*

⁴ S. Kantar, *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: Potencijali Koprivničko-križevačke županije*, Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet, 2016., str. 59.

⁵Ibidem, str. 60.

- *pojavi se buržoaski i dokoličarski sloj,*
- *Thomas Cook 1841. godine osnovao je prvu turističku organizaciju čime započinje proces prvih organiziranih putovanja,*
- *vrijeme preobražaja smještajnih kapaciteta,*
- *pojave turističkih mjesta,*
- *orijentacija prema moru, utjecaju sporta i velikih priredbi,*
- *pojave turističkih vodiča,*
- *nastanak turističke inicijativne i receptivne organizacije,*
- *pojava državnih organa.“*⁶

Druga etapa razvoja trajala je između dva rata, osim što je turizam postao navika bogatijih slojeva, isto tako se u njega uključuju pripadnici ostalih klasa i slojeva. Neke od karakteristika druge etape: policentričnost (ustrojstvo s više središta), mobilnost, radnici dobivaju određena socijalna prava, sezonski karakter turizma, pojava novih vrsta turizama itd. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, kada je počela treća etapa, turizam je konačno dosegao veću važnost, velikom dijelu razvijenog čovječanstva, postao je životna potreba. Neke od karakteristika su nastupanje ere društvenog turizma; povećanje fonda slobodnih financijskih sredstava i slobodnog vremena; razvoj boravišnog, masovnog i selektivnog turizma; turizam kao obilježje masovnog fenomena itd. „*Razvoj ruralnog turizma u Europi može se, prema Ružiću (2009.) promatrati u skladu s razvojem turizma općenito.*“⁷

Turizam u ruralnim područjima u Europi počinje se razvijati prilično rano. „*Već u 11. i 12. stoljeću aristokracija u Engleskoj provodi organizirane aktivnosti u prirodi (lov na raznu divljač) i otkriva ruralnu sredinu kao mjesto uživanja u životu. Orijetacija na selo uskoro je, u drugoj polovici 18. stoljeća, rezultirala izgradnjom ljetnikovaca i vila koje su ruralnu sredinu dodatno oplemenile i podigle na višu razinu.*“⁸ „*Razvoj ruralnog turizma u Njemačkoj veže se uz uvođenje plaćenog odmora za državne službenike (1873. godine) i za sve činovnike (1914.).*“⁹ Građani su provodili odmor odsjedajući u jeftinim smještajima malih hotela, u selima koja su se nalazila u blizini gradova i na farmama. „*U drugoj polovici 19. stoljeća odredište turističkih putovanja postaje Švicarska, gdje ruralni turizam bilježi porast, a temelji se na alpskom penjanju,*

⁶loc. cit.

⁷ibidem, str. 61.

⁸ibidem, str. 62.

⁹loc. cit.

*pješaćenju i zdravstvenim tretmanima.*¹⁰ Turizam se usmjerava prema novim ljetovalištima kao što su to morske obale i termalni izvori. Turizam ruralnih područja se pomalo razvijao u svim zemljama Europe, ali ne i u zemljama realnog socijalizma.¹¹ „*Kušen (2006.) smatra kako se razvoj europskog ruralnog turizma odvijao, velikim dijelom zahvaljujući državnim intervencijama, u depopulacijskim područjima zemalja poput Austrije, Njemačke (Bavarska) pa i Slovenije, koje su dobar primjer takve prakse.*“¹² 1970-ih i 1980-ih godina poticao se ciljani razvoj turizma kao dodatna djelatnost, kako bi se seljaci zadržali od iseljavanja. Iz godine u godinu poduzimaju se sve veće inicijative u svrhu razvoja ruralnog turizma u Europi, koji znatno prednjači nad Hrvatskom.

U većim europskim gradovima, stanovnici imaju naviku provoditi blagdane i slobodne vikende izvan urbanih područja pa su često korisnici usluga koje se pružaju u ruralnim područjima, kako bi se maknuli od gradske vreve i bavili se brojnim aktivnostima koju su ponuđene u sklopu turističke ponude u ruralnim područjima.¹³ Neki se vole baviti planinarenjem, biciklizmom i drugim aktivnostima, dok ostali vole doći na pasivni odmor, samo uživajući u krajoliku i izvrsnoj gastronomskoj ponudi. Kako bi se istaknula značajnost ruralnog turizma koji uključuje očuvanje lokalne baštine, prirodnih znamenitosti i kulture, prisutna je sve veća potpora institucija Europske Unije koje dodjeljuju financijska sredstva ruralnom turizmu i razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti na ruralnim područjima.

„Sufinancira se turizam, ali i prateće djelatnosti: prerada proizvoda, tradicijski obrti i izrada suvenira, ulaganja u obnovljive izvore energije, različite vrste usluga u ruralnim područjima, poljoprivredi i šumarstvu (IT tehnologija, radionice za popravak strojeva, dječji vrtići i igrališta, sportsko-rekreativni centri, veterinarske stanice, centri za palijativnu skrb...).“¹⁴

¹⁰loc. cit.

¹¹Pamuković, A. et. al., *Iskustvo i praksa razvoja agroturizma u Europi te njegov utjecaj na Hrvatsku*, Agronomski glasnik, Knin, 2016., str. 53.

¹²S. Kantar, *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: Potencijali Koprivničko-križevačke županije*, Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet, 2016., str. 62.

¹³Bosnić, I., *Agroturizam u globalizacijskim procesima*, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, 2011., str. 105.

¹⁴A. Dobrota, *Apartmanija: Budućnost ruralnog turizma u Hrvatskoj*, 2015., (<http://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam> ,pristupljeno: 26. kolovoza 2018.)

Slika 1. Stanje u ruralnim područjima - usporedba Hrvatske i Austrije

Izvor: <http://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam> (pristupljeno: 26. kolovoza 2018.)

Slika 1. donosi usporedbu Hrvatske i Austrije s obzirom na stanje u ruralnim područjima u razdoblju od 2012. do 2014. godine. Uspoređujući sva tri postavljena faktora, Hrvatska prednjači u brojkama u 2 od 3 faktora. Hrvatska je imala veće udjele u udjelu ruralnog u ukupnom području (79,1%) te u udjelu broja stanovnika u ruralnom području (56,7%). Najvažniji faktor „Broj zaposlenih u ruralnom području“ gotovo je upola manji u Hrvatskoj nego u Austriji (Hrvatska 22,7%, Austrija 42%). Zemlje koje u Europi imaju najrazvijeniji ruralni oblik turizma su Njemačka, Austrija, Francuska i Velika Britanija. Zahvaljujući EU fondovima, u tom smjeru su značajno napredovale Bugarska, Rumunjska i Latvija.

2.2. Razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj

„S obzirom na prirodnu i kulturno-povijesnu raznolikost regija, bogatu resursnu osnovu turističkih atrakcija, očuvani okoliš te više od 160 tisuća upisanih poljoprivrednih gospodarstava, a tako i plasiranja bogate ponude za različite segmente potražnje na turističkom tržištu razvojem posebnih oblika turizma povezanih s ruralnim prostorom, ruralni je turizam značajno potencijalno turističko područje jer se u ovom

dijelu ponude pružaju velike mogućnosti za produljenje turističke sezone i davanje nove kvalitete ukupnom hrvatskom turizmu.“¹⁵

Osim gradova Zagreba, Rijeke, Splita i Osijeka, klasifikacije kažu kako je cijela Hrvatska ruralno područje. Ruralni turizam u Hrvatskoj pruži sve moguće aktivnosti koje uključuje ruralni stil života, kao što su vožnje biciklom, aktivnosti u zraku, zdravstveni turizam, pješaćenje, folklorne grupe, sudjelovanje u poljoprivrednim radovima, umjetničke radionice, jahanje i slično. Istraživanja kažu kako je ruralni turizam u Hrvatskoj nerazvijen, a razlog tome je usredotočenost na primorski turizam i nedovoljna uključenost vinarstva i domaće gastronomije. Prema statistikama Eurostata iz 2014. godine, korištenje usluga turističkih ležajeva u priobalju iznosi visokih 95%, dok je preostalih 5% usluga iskorišteno u unutrašnjosti Hrvatske.

U razdoblju do pedesetih godina prošlog stoljeća, ruralni je turizam bio slabo zastupljen među turistima. Usluge ruralnog turizma, točnije hodočasnički turizam, planinarstvo te kulturni turizam nisu koristili strani gosti jer ni sama ponuda nije bila usmjerena na klijente izvan granica Republike Hrvatske. *„Sve do 1990-ih on nije bio planiran, štoviše u socijalističkom sustavu bio je dekužiran zbog negativnog stava prema privatnoj svojini, obiteljskim gospodarstvima, te ne-industrijskoj poljoprivredi općenito. Usitnjeni i disperzni seljački posjedi, okrenutost maritimnom turizmu i masovnosti, nedovoljno razvijena svijest o vrijednosti okoliša, samo su neki od faktora koji su utjecali na slab razvoj ovog oblika ruralnog turizma.“¹⁶*

Ako su se seljačka gospodarstva nalazila u blizini većih turističkih odredišta, tada su oni pružili usluge prenoćišta. Promjenom cjelokupnog sustava u devedesetim godinama, došlo je do razvoja ruralnog turizma te samim time i do razvoja turizma na seljačkim gospodarstvima.

„Pune je četiri godine turizam na seljačkim gospodarstvima bio izvan zakonskih okvira, ali je i stvoren prijedlog klasifikacije ruralnog turizma u Hrvatskoj, temeljen uglavnom na iskustvima europskih zemalja. Autor prijedloga E. Kušen smatra da

¹⁵Hrvatska gospodarska komora, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Nacionalni katalog: "Ruralni turizam Hrvatske", 2015., str. 3. (www.hgk.hr, pristupljeno 25. kolovoza 2018.).

¹⁶ A. Lukić, *Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj*, Dela – Odelek za geografiju Filozofske fakultete v Ljubljani, broj 17, 2002., str 6., (<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DW4YJY7X/01066a27-3dae-4f2d-8998-c2039f798e74/PDF>, pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)

*ruralni turizam objedinjuje 19 mogućih vrsta turizma: turizam na seljačkom gospodarstvu, rezidencijalni turizam, zavičajni turizam, športskorekreacijski turizam, avanturistički turizam, zdravstveni turizam, edukacijski turizam, tranzitni turizam, kamping turizam, nautički kontinentalni turizam, kulturni turizam, vjerski turizam, lovni turizam, ribolovni turizam, vinski turizam, gastronomski turizam, prirodi bliski turizam, eko-turizam, mješovite i ostale vrste turizma.*¹⁷

Ruralni turizam u Hrvatskoj se u pravilu počeo razvijati 1996. godine i tada je stvoren pravni okvir reguliranja, kada je ministar turizma donio Pravilnik o pružanju ugostiteljskih usluga u seljačkom domaćinstvu. 1996. je godina polazišta za cjeloviti razvoj turizma u ruralnim područjima. Nakon što su svi uvidjeli da se turizam ne može samo bazirati na konceptu sunca i mora, Ministarstvo je razvilo program "Razvitak turizma u ruralnom prostoru". *„Cilj je ovog programa obnova, valorizacija i zaštita hrvatskih turističkih potencijala te stvaranje integralnog turističkog proizvoda, ali kao sastavnice ukupnog, održivog razvitka ruralnih područja. Ističe se također da je ovaj program sukladan pripremnim aktivnostima Hrvatske za ulazak u Europsku Uniju i PHARE program. Doprinos Programa se očekuje u sferi gospodarstva, zaposlenosti, razvoja županija, razvoja otoka, demografske obnove i realizacije socijalnog programa. Konkretno aktivnosti u 1999. odnosile su se na poticanje 400 malih poduzetnika u turizmu na ruralnom području uključujući i otoke, s ukupno 2400 uvjetnih smještajnih jedinica.*¹⁸

Početak 2000. godine, od ukupnog broja registriranih turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava, većina ne omogućuje smještaj već su samo izletnička gospodarstva. Za razliku od njih, obrti mješovitih oblika poslovali su malo bolje, imali su veću ponudu i njihov broj se stalno povećavao.¹⁹

¹⁷ibidem, str. 7.

¹⁸ibidem, str. 9.

¹⁹Vojnović, N., Utjecaj turistifikacije na fizionomijska obilježja krajobraza unutrašnje Istre, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2016., str. 45.

Tablica 1. Promjena broja registriranih turističkih obiteljskih seljačkih gospodarstava u Hrvatskoj 1998.-2000.

Županije	Potencijalna 1998.	1998.	1999.	2000.
I Zagrebačka	0	8	10	8
II Krapinsko-zagorska	0	2	3	3
III Sisacko-moslavačka	31	0	3	4
V Varazdinska	2	3	5	5
VI Koprivničko-križevačka	0	0	0	5
VII Bjelovarsko-bilogorska	1	0	0	0
X Virovitičko-podravska	9	0	6	3
XIII Zadarska	0	0	0	14
XV Šibensko-kninska	5	0	1	1
XVI Vukovarsko-srijemska	0	1	0	1
XVII Splitsko-dalmatinska	2	6	12	4
XVIII Istarska županija	0	10	27	45
XIX Dubrovačko-neretvanska	0	0	5	23
XX Međimurska županija	0	2	2	1
UKUPNO	50	32	74	117

Izvor:A. Lukić, Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj, 2002., str. 11.

Iz Tablice 1 je vidljiva poražavajuća činjenica kako je u razdoblju od 1998. do 2000. godine jako mali broj registriranih seljačkih gospodarstava koji razvijaju turizam, a i na taj način doprinose održivosti ukupnog ruralnog prostora. Podaci ukazuju na to da je u to vrijeme turizam na seljačkim obiteljskim gospodarstvima bio tek u početnoj fazi razvoja. Slaba ili gotovo nepostojeća ponuda ruralnog turizma u npr. Bjelovarsko-bilogorskoj, Koprivničko-križevačkoj ili Vukovarsko-srijemskoj županiji ukazuje na probleme socijalno-ekonomskog stanja tih godina. Unatoč tome, u primorskom je prostoru turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj ipak najrazvijeniji.

Tablica 2. Dolasci i noćenja turista u županijama gdje je ruralni turizam najrazvijeniji (2015. godina)

		Ukupno	Domaći	Strani
Primorsko-goranska županija	dolasci	2.560.726	302.714	2.258.012
	noćenja	13.070.148	1.187.129	11.883.019
Ličko-senjska županija	dolasci	574.736	33.274	541.462
	noćenja	2.198.348	112.743	2.085.605
Krapinsko-zagorska županija	dolasci	95.751	55.840	39.911
	noćenja	215.831	133.649	82.182
Sisačko-moslavačka županija	dolasci	29.214	15.968	13.246
	noćenja	82.198	50.352	31.846
Karlovačka županija	dolasci	245.000	18.401	226.599
	noćenja	395.348	39.276	356.072
Varaždinska županija	dolasci	49.614	26.350	23.264
	noćenja	129.882	74.964	54.918
Koprivničko-križevačka županija	dolasci	17.893	10.349	7.544
	noćenja	28.017	16.624	11.393
Bjelovarsko-bilogorska županija	dolasci	20.336	14.420	5.916
	noćenja	62.864	48.984	13.880
Virovitičko-podravska županija	dolasci	11.308	7.958	3.350
	noćenja	28.909	20.601	8.308
Požeško-slavonska županija	dolasci	10.284	8.043	2.241
	noćenja	24.356	19.234	5.122
Osječko-baranjska županija	dolasci	79.588	51.737	27.851
	noćenja	158.226	103.181	55.045
Vukovarsko-srijemska županija	dolasci	51.566	36.575	14.991
	noćenja	94.519	68.493	26.026
Medimurska županija	dolasci	56.442	30.573	25.869
	noćenja	127.190	65.109	62.081

Izvor: K. Hajdinjak, *Završni rad: Ruralni turizam u funkciji ruralnog razvoja*, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2017., str. 21

U tablici 2 je vidljivo da od navedenih županija najviše dolazaka turista bilježi Primorsko-goranska županija, a slijede je Ličko-senjska i Karlovačka županija. Gledajući ukupni turistički promet Republike Hrvatske, ruralni turizam zauzima vrlo mali udio u ukupnom turističkom prometu. Analizirajući navedeno stanje, dolazimo do zaključka da je potrebno provesti razvojne akcijske planove vezane uz aktivnosti održivog razvoja ruralnog prostora.

2.3. Ključni elementi ruralnog turizma

Četiri su ključna faktora uspjeha ruralnog turizma:²⁰

- multidisciplinarni pristup – uključivanje ekonomske, ekološke i sociokulturalne analize
- nužna stalna konzultacija sa stakeholdersima (radionice) – poduzetnici, javna uprava, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, jedinice lokalne samouprave, turističke zajednice, sustav zaštite prirode, sustav kulturnih djelatnosti i dr.
- otvorenost strategije za javnost – turizam se, više od drugih "industrija", oslanja na "lokalni goodwill", na kulturu udomljivanja posjetitelja, gostoljubivost. "Otvorenost strategije" znači organiziranje javnih rasprava, korištenje medija i dvosmjernu komunikaciju nositelja strateškog razvoja i lokalne zajednice.
- donošenje strategije ne završava njenom izradom. Radi se o dugoročnom projektu, koji treba biti fleksibilan i spreman na adaptacije s obzirom na stalne promjene u okruženju. Taj se proces odvija u stalnom dijalogu i mrežnom partnerstvu između poduzetnika, javnog sektora i interesa sektora zaštite prirode i kulturne baštine.

Najznačajnije karakteristike ruralnog turizma uključuju domaću hranu, očuvani okoliš, upoznavanje seoskih poslova, mirnu sredinu i odsutnost buke te komunikaciju s domaćinima. Glavni cilj ruralnog turizma je vraćanje tradicijskim vrijednostima i prirodnom okruženju te upoznavanje potencijalnih klijenata/turista s navedenim.

²⁰ Krajnović A. et al., *Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice*, Oeconomica Jadertina, Sveučilište u Zadru, 1/2011., str. 34.

Tablica 3. Kriterij za definiranje okvira ruralnog turizma

KRITERIJ	OBJAŠNJENJE
Položaj domaćina u prirodnom okruženju, selu ili malom gradu	Manje od 500 stanovnika u selu/gradu ili u vrlo tipičnim/tradicionalnim naseljima
Ruralno okruženje, s izraženim karakteristikama tradicionalnog poljodjelstva ili izuzetnim prirodnim vrijednostima	Izuzetne prirodne vrijednosti su park prirode ili sl. "Tradicionalno poljodjelstvo" isključuje prevladavajuću industrijsku poljoprivredu
Turizam nije glavna ili prevladavajuća aktivnost ili izvor prihoda u bližoj okolini	Odnos broja turističkih kreveta i broja stanovnika u ruralnim područjima ne smije preći 1:1
Dobra zaštita životne sredine, miran i tih položaj, bez buke ili zagađenja	Prihvatljivi su mirisi i buka karakteristični za tradicionalnu poljoprivrednu proizvodnju
Autentičnost smještajnog objekta i ambijenta	-
Gostoljubivost – osobna briga domaćina o gostu	-
Mali kapacitet smještajne jedinice	Gornji limit kapaciteta je 40 kreveta ako nije zakonski određen ili propisan internom standardizacijom članice
Poštivanje propisanih kriterija u ocjenjivanju	Poštivanje prilagođenih standarda u ocjeni kvalitete
Društvena i socijalna održivost u kontekstu multifunkcionalnih aktivnosti u ruralnom području	Primjena kriterija iz Agende 21 za turizam kada budu izrađeni
Povezanost s lokalnom zajednicom i tradicionalnom kulturom	Minimum je integracija aktivnosti u okvire zajednice iz okruženja, gosti imaju mogućnost da ostvare kontakt s lokalnom realnošću ukoliko to žele
Lokalni proizvodi i gastronomija	Dostupni u okruženju
Kultura (folklor, zanatski proizvodi, običaji, nasljeđe..)	Dostupni u okruženju

Izvor: Ružić, E.: "Ruralni turizam", Ustavnova za cjeloživotno učenje Magistra, Pula, 2009.

Turističku posebnost prostora karakterizira povezanost s tradicionalnom kulturom, sadržajnost ponude i održiv ekosustav. Što je smještajni prostor autentičniji tradicionalnom smještaju prostora zajednice u kojem se nalazi, vrijednost ponude se znatno povećava. Svemu tome znatno doprinosi i personaliziran kontakt gdje domaćin upoznaje goste s njihovim lokalnim tradicijama kroz priče i gastronomsku ponudu. Pozitivna strana ruralnog turizma je što omogućava vlasnicima gospodarstava dodatne prihode, dolaskom turista se potiče i izgradnja komunalne infrastrukture, a uspješnim poslovanjem u seoskom turizmu potiče se stanovništvo, a osobito mladi, na ostanak i suživot u ruralnim sredinama.²¹

„Koncept održivosti u ruralnom turizmu treba promatrati sa šireg aspekta. Održivost se ne može zasnivati samo na uskim načelima zaštite okoliša, već kao ciljeve održivosti treba postaviti još i:

- *očuvanje lokalne kulture i identiteta lokalne zajednice,*
- *očuvanje krajolika i prirodnog "habitata",*
- *očuvanje i održivi razvoj ruralne ekonomije,*
- *održivi razvoj turizma na dugoročnom planu,*
- *razvoj i poticanje podrške, razumijevanja i senzibiliziranja "donositelja odluka", posebno lokalne, regionalne i državne vlasti, ali i drugih institucija odgovornih za dugoročan razvoj ruralnih područja,*
- *jasno razumijevanje činjenice da je isključiva vezanost uz turizam štetna i ne donosi željene rezultate, pa treba djelovati u pravcu diverzifikacije lokalne ruralne ekonomije i balansiranja između razvoja ruralnog turizma i drugih djelatnosti u ruralnom prostoru.“²²*

2.4. Program ruralnog razvoja 2014-2020

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. - 2020. je odobren 26. svibnja 2015. godine. „*Program Ruralnog razvoja RH za razdoblje od 2014. do 2020. godine*

²¹Ljubaj, T. et. al., *Socioekonomske promjene u ruralnom području Istarske županije*, Agronomski glasnik, 2012., str. 33.

²²ibidem, str. 33.

predviđa raspodjelu sredstava od 2,383 milijarde eura s pojedinačnim potporama od maksimalno 200.000 eura i udjelom sufinanciranja od 70%.”²³

„Programom je definirano 16 mjera koje imaju za cilj povećanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije, ali i unaprjeđenja životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima uopće. Prihvatljiva ulaganja unutar mjera Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. sufinancirana su većim dijelom sredstvima Europske unije putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) (engl.EAFRD) dok je ostatak sufinanciran sredstvima Državnog proračuna Republike Hrvatske.”²⁴

Mjerom 6.4. iz europskih fondova, postoji mogućnost ishođenja do 70% od istih ulaganja bespovratno, u iznosu do 200.000,00 eura za nepoljoprivredne djelatnosti, koje uključuju više aktivnosti, a jedna od njih je upravo turizam u ruralnom području koji uključuje građenje, opremanje građevina i turističke infrastrukture za pružanje turističkih ili ugostiteljskih usluga.

Neki od uvjeta prihvatljivosti projekta su:

- prije podnošenja Zahtjeva, korisnik mora biti upisan u Upisnik poljoprivrednika najmanje 12 mjeseci,
- pripadnost ekonomskoj veličini mora biti najmanje 2.000,00 eura,
- nositelj poljoprivrednog gospodarstva (fizičke osobe) mora biti upisan u Registar poreznih obveznika po osnovi samostalne djelatnosti najmanje godinu dana,
- najmanje jedan zaposlenik (pravne osobe),
- najmanje jedan zaposlenik na poljoprivrednom gospodarstvu kod fizičkih osoba,
- prebivalište mora biti jednako onome gdje se provodi ulaganje,
- naselje u kojemu se projekt provodi može imati najviše 5.000 stanovnika,
- samo u naseljima koja su razvrstana u C i D razrede i ostalim nerazvrstanim naseljima prihvatljive su djelatnosti u sektoru turizma u ruralnim područjima,
- sva potrebna dokumentacija mora biti u skladu s propisima.

²³A. Dobrota, *Apartmanija: Budućnost ruralnog turizma u Hrvatskoj*, 2015., (<http://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam> ,pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)

²⁴Ministarstvo poljoprivrede, Program ruralnog razvoja 2014.-2020. (<http://www.mps.hr/ipard/default.aspx?id=129> ,pristupljeno: 26. kolovoza 2018.)

Tablica 4. Prioriteti programa ruralnog razvoja

Raspodjela sredstava po prioritetnim osima	
Prioritetna os	Alokacija u eurima
Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	Sredstva su raspoređena unutar prioriteta 2-6
Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama	600.545.085,72
Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi	237.632.367,48
Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo	561.119.748,96
Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru	170.508.210,00
Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima	401.382.525,79
Tehnička pomoć	55.034.562,05
UKUPNO	2.026.222.500,00

Izvor: Vlastiti uradak prema tablici Programa ruralnog razvoja 2014.-2020.,

<https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/program-ruralnog-razvoja-2014-2020/>

(pristupljeno: 29. kolovoza 2018.)

Ruralni turizam iz godine u godinu raste, a uvelike pomaže korištenje mjera iz Europske Unije putem fondova za financiranje malih i srednjih poduzetnika. Na taj

način se mogu probiti na tržište i „mali ljudi“ koji imaju ideju i mogućnost široke ponude usluga, no nemaju financijska sredstva kojima bi započeli svoje poslovanje. Zahvaljujući potporama Programa, razvoj ruralnog turizma omogućuje generiranje novih radnih mjesta i razvoj gospodarstva na ruralnom prostoru.

Goste zanimaju povijest, kultura i tradicija odredišta u kojem borave, a kvalitetnijom ponudom i proširivanjem usluga, ruralna područja mogu pridonijeti značajan doprinos zajednici u financijskom smislu, a to povlači i razvoj ruralnih područja. Interes za korištenjem ponude ruralnih područja pokazuju gosti iz velikih urbanih sredina i gradova koji žele uživati u prirodi, miru te koji preferiraju autentičan doživljaj i domaće uzgojenu hranu. Kako bi mali i srednji poduzetnici mogli povući sredstva iz europskih fondova predajom svojim projekata na natječaje, preduvjet ostvarenja je dobra informiranost o mogućnostima koje donosi ulaganje u ruralni razvoj i promociju ruralnog turizma. Vlada nastoji izraditi što bolje zakonske regulative koje se neće odnositi samo na obiteljska poljoprivredna gospodarstva nego i na druge koji pružaju turističke i ugostiteljske usluge u ruralnom prostoru s ciljem povećanja razine popularnosti ruralnih područja.

3. RURALNI TURIZAM ISTARSKE ŽUPANIJE

U ovom poglavlju prikazana je SWOT analiza ruralnog turizma Istarske županije. Istaknut je agroturizam kao najrazvijeniji oblik ruralnog turizma u Istri.

3.1. SWOT analiza ruralnog turizma u Istri

SWOT analiza je dio tehnike strateškog planiranja koja pomaže u identifikaciji snaga, slabosti, prilika i prijetnji koje su povezane s poslovnim natjecanjem ili projektnim planiranjem. SWOT analiza se dijeli na vanjsko i unutarnje okruženje.

„Vanjsko okruženje sastoji se od varijabli (prilika i prijetnji) koje su izvan poduzeća i obično nisu unutar kratkoročne kontrole menadžmenta. Te varijable čine kontekst unutar kojeg poduzeće posluje. U unutarnjem okruženju identificiraju se snage i slabosti.“²⁵

U ovom slučaju, SWOT analiza se može analizirati na slijedeći način:

- Snage predstavljaju resursi i područja unutar Istarske županije koji pružaju najveće mogućnosti za uspjeh i daljnji razvoj
- Slabosti predstavljaju resursi i područja unutar Istarske županije koji na bilo koji način onemogućuju razvoj županije
- Prilike predstavljaju resursi i područja izvan Istarske županije koje bi ona mogla iskoristiti za vlastiti razvoj
- Prijetnje predstavljaju resursi i područja izvan Istarske županije koji negativno utječu na razvoj županije
-

Tablica 5. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">● Razvijeno turističko područje● Razvijenost agroturizma● Konstantne privatne investicije u smještajne kapacitete● Ulaganje u infrastrukturu, vinarije i unapređenje sela● Bogata kulturna baština● Povoljna zemlja za razvoj poljoprivrede	<ul style="list-style-type: none">● Mogućnost većeg povlačenja sredstava iz fondova Europske Unije● Preslabo informiranje davatelja usluga u ruralnim područjima o njihovim mogućnostima● Nejednaka razvijenost određenih dijelova županije● Mogućnost većeg razvoja agroturizma

²⁵Gonan Božac, M., *Economic research - Ekonomska istraživanja: SWOT analiza i TOWS matrica-sličnosti i razlike*, Vol.21 No.1., 2008.,str. 20.

<ul style="list-style-type: none"> ● Povezanost maritimnog i ruralnog turizma 	
<p style="text-align: center;">PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Očuvanje tradicionalnog načina života kroz brojne manifestacije pojačanim marketingom ● Iskorištavanje potpora iz europskih fondova ● Veća uključenost županije u promoviranje malih obrtnika i poduzetnika ● Edukacija građana o mogućnostima povećanja atraktivnosti agroturizma 	<p style="text-align: center;">PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Klimatske promjene ● Rastuća konkurencija ● Mogućnost nestanka slatke vode za navodnjavanje ● Pokušaj preuzimanja izvornosti i regionalnog porijekla hrvatskih proizvoda

Izvor: Vlastita izrada autora

Istarska županija ima snažno razvijeno turističko područje zbog ljetovanja gostiju na moru, koje je privuklo najveći broj turista, a i predstavlja savršenu priliku kako bi se turiste uputilo na mogućnost odlaska na odmor u ruralna područja. Agroturizam se u Istarskoj županiji zavidno dobro razvija, zahvaljujući povoljnoj klimi i geografskom položaju koji pruža brojne mogućnosti za razvoj. Istra ima bogatu kulturnu baštinu koju oživljava kroz brojne manifestacije koje se održavaju kroz cijelu godinu.²⁶ Na manifestacijama, obiteljska poljoprivredna gospodarstva te brojni obrtnici i poduzetnici predstavljaju svoje proizvode koje su sami proizveli, na ekološki način i s velikom pažnjom. To je stavka koja je turistima vrlo interesantna jer se u današnje vrijeme baš i ne može naći domaće uzgojeno voće i povrće, a da je bez određenih primjesa i da se u potpunosti može znati mjesto porijekla.

Također, Istarska županija je bogata vinogradarskom proizvodnjom pa se u sklopu manifestacija poput „Dana otvorenih vinskih podruma“ turisti mogu upoznati s procesom proizvodnje vina, a i mogu besplatno degustirati vina u kušaonicama s mogućnošću kupnje butelja koje ih se dojme.

Priobalni (maritimni) turizam i agroturizam čine savršen spoj u Istarskoj županiji. Razlog tome je veća mogućnost plasiranja usluga ruralnog turizma na tržište nudeći svoje usluge turistima koji su došli na ljetovanje na hrvatsku obalu, iz razloga što im je prostorno mala udaljenost, a i ruralna područja ulažu i pružaju usluge tijekom cijele godine, a ne samo ljeti.²⁷ Također, odlazak u prirodu, šetnja šumama uz potoke, bavljenje motorističkim aktivnostima, biciklizmom, planinarenjem, a na kraju i

²⁶Rajko, M., *Upravljanje čimbenicima razvoja područja Središnje Istre*, Oeconomica Jadertina, 2013., str. 6.

²⁷Ružić, P., *Analiza posebnosti i percepcije ruralnog turizma Istre*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Poreč, 2012., str. 217.

guštanjem u gastronomskoj ponudi agroturizama pruži zdrav odmak od klasičnog ljetovanja na moru.²⁸ Štoviše, aktivan odmor djeluje pozitivno na tijelo i duh.

Ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju, država, kao i njeni građani stekli su brojne mogućnosti pozitivnog ruralnog razvoja. Korištenjem mjera iz fondova Europske Unije, potiče se razvitak brojnih ruralnih zaostalih područja koja su bogata kulturnom baštinom i imaju mogućnost jačanja turističke usluge. Potrebno je redovito informirati potencijalne davatelje usluga ili bilo koga tko se spreman prijaviti ispunjavanjem dokumentacije za moguće dobivanje financijskih sredstava i iskorištavanje ponuđenih potpora. Postoje brojni obrtnici koji bi željeli proširiti svoje poslovanje, možda i pružiti turistima dodatne usluge, ali nisu u financijskoj mogućnosti. Lokalne vlasti bi trebale osigurati edukacije s ciljem informiranja polaznika o vrstama trenutno aktualnih mjera potpore i kojim je putem najbolje krenuti u realizaciju. Na taj bi se način mogla razviti i nerazvijena područja (sela) županije, kako bi stekli određenu konkurentnost.²⁹ Iako je agroturizam u Istarskoj županiji prilično zastupljen, uvijek postoji mnogo prostora za razvoj i dodatno privlačenje turista, a za velik dio toga je zaslužan i dobar marketing.

Istarska županija kroz svoje brojne manifestacije prikazuje tradicionalan način života tog kraja. Ono što je bitno napomenuti je da se manifestacije održavaju kroz cijelu godinu, ali se na žalost o tome zna samo po okolici i susjednim županijama. Pojačanim marketinškim aktivnostima o održavanju samih manifestacija, privukli bi se turisti iz daljnjih krajeva Hrvatske. Financijska sredstva za razvoj ruralnih područja, odnosno za poboljšanje poslovanja samih pružatelja turističkih usluga, mogu se pribaviti zahvaljujući europskim fondovima, ali i uz pomoć lokalnih i državnih vlasti.

U Istarskoj se županiji nalaze brojni agroturizmi koji svojom vrhunskom ponudom privlače brojne turiste iz godine u godinu. Agroturizmi se sastoje od kuća ili vila, s bazenom ili bez, većinom s vlastitom proizvodnjom voća i povrća, vrhunskom gastronomskom ponudom u svojim kuhinjama te zavidnim krajolikom u kojem se možete baviti brojnim ponuđenim aktivnostima.

²⁸Ružić, I., M. Dropulić, *Sociologija i prostor:časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja: Uloga tradicijske prehrane u gastronomskoj ponudi ruralne Istre*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2009., str. 58.

²⁹Ružić, P., I. Medica, *Tradicijски seoski identitet Istre – njegovo prepoznavanje i uključivanje u turistički proizvod*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2010., str. 485.

Klimatske promjene, koje se iz godine u godinu konstantno pogoršavaju, nisu nimalo dobar saveznik agroturizmu jer se neke planirane aktivnosti mogu izjaloviti. Rastuća je i konkurencija, koja je oduvijek bila prisutna, jer su ljudi još davno uvidjeli pozitivne strane ruralnog turizma. Osim konkurencije od strana drugih županija, okolne države također pružaju zavidnu razinu konkurentnosti.³⁰

Što se vanjskih prijetnji tiče, zbog same klime, a i s povećanom potebom za navodnjavanjem, za razliku od samog sjevera Hrvatske, postoji opasnost od nestanka slatke vode za navodnjavanje. To je pretpostavka koja se još dugi niz godina ne bi trebala ostvariti, ali ta opasnost uvijek postoji. Izuzetno važna prijetnja koju smo naveli kao zadnju točku je pokušaj preuzimanja izvornosti i regionalnog porijekla hrvatskih proizvoda koja je u Hrvatskoj, na žalost, poznata pojava. Primjer takve prijetnje je pokušaj oduzimanja geografskog porijekla vinu koje se proizvodi iz grožđa sorte teran.

3.2. Agroturizmi kao najrazvijeniji oblik ruralnog turizma u Istri

Značenje agroturizma možemo opisati kao boravak turista na seoskom domaćinstvu gdje postoji poljoprivredna proizvodnja. Razlozi boravka turista na takvom domaćinstvu mogu biti: odmor, rekreacija i uživanje u seoskom ambijentu.³¹ Domaćinstva koja se bave agroturizmom uz uslugu smještaja nude i mogućnost dolaska na jednodnevni izlet i uživanje u gastronomskim delicijama koje su pripremljene od vlastitih proizvoda. Prema Grgiću, agroturizam je usko povezan s pojmom održivog razvoja jer kao podloga za održivost u daljnji razvitak obuhvaća društvene, gospodarske i okolišne sastavnice.³²

Agroturizmom se mogu baviti fizičke i pravne osobe (poljoprivrednici) koji su vlasnici imanja ili raspolažu poljoprivrednim zemljištem. Na poljoprivrednom zemljištu, vlasnici obavljaju poljoprivrednu djelatnost, a uz to imaju registriranu i ugostiteljsko-turističku djelatnost. Najbitnija činjenica kod bavljenja agroturizmom je da je glavna

³⁰Rajko, M., *Institucionalni model razvoja ruralnog turizma na primjeru Središnje Istre*, Oeconomica Jadertina, 2013., str. 58.

³¹Oplanić, I. et al., *Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo- Čimbenik razvoja ruralnih oblika turizma u Istri*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 1997., str. 428.

³²Grgić, I. et al., *Agroturizam u Republici Hrvatskoj i nekim državama Europske Unije*, Agronomski glasnik 1-2, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 2015., str. 62.

aktivnost poljoprivrednog gospodarstva upravo poljoprivredna proizvodnja, a sporedna odnosno dodatna aktivnost je ugostiteljsko turistička djelatnost.

„Analiza razvoja naše turističke ponude pokazuje da dosadašnji dinamičan rast nije na adekvatan način pratio sve zahtjevnije potrebe i interese gostiju, pa je tako u posljednje vrijeme sve veći raskorak između ključnih karakteristika naše ponude i zahtjeva sve izbirljivijeg svjetskog tržišta.“³³

Agencija za plaćanja u poljoprivredi je objavila podatak kako je u siječnju 2013. godine Istarska županija imala 6.943 poljoprivrednih gospodarstava, od čega su:

- 6.393 obiteljska poljoprivredna gospodarstva,
- 336 obrti,
- 204 trgovačka društva,
- 8 zadruge,
- 2 su svrstana u kategoriju “ostalo”.

Najmanje poljoprivrednih gospodarstava ima Labin (94), a među općinama najmanji broj ima općina Raša (29).

U agroturizmu se mogu registrirati sljedeće vrste objekta:

- soba (kapacitet: 10 soba/20 gostiju),
- apartman (kapacitet: 10 soba/20 gostiju),
- ruralna kuća za odmor (kapacitet: 10 soba/20 gostiju),
- kušaonica vina (kapacitet: 80 osoba),
- izletište (kapacitet: 80 osoba),
- kamp (kapacitet: 20 jedinica/60 gostiju).

³³Bošković, D., *Tržišne mogućnosti razvoja agroturizma u Istri*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, str. 23

Slika 2. Agroturizam obitelji Bratulić - "Botra Marija"

Izvor: Središnja Istra: Izvorna Istra, <http://www.central-istria.com/hr/gastronomy/agroturizam-agritourism?id=953> (pristupljeno: 27. kolovoza 2018.)

Prije pokretanja djelatnosti, preporučuje se budućim vlasnicima da se konzultiraju u vezi površina smještajnih jedinica (da li je objekt izgrađen prije ili poslije 1968. godine), dozvola u vezi pružanja ugostiteljskih usluga te o svim ostalim uvjetima koji moraju biti sukladni posebnim propisima. Potrebni uvjeti i sve ostale važne informacije vezane uz pokretanje djelatnosti, dostupne su na stranicama Ministarstva turizma.

Kako bi sve bilo u skladu s europskim standardima, s početkom 2010. godine, sva obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja žele ostvarivati bilo koju vrstu državne potpore ili se natjecati za sredstva iz fondova Europske Unije obvezni su biti registrirani u sustavu PDV-a i voditi poslovne knjige.

3.2.1. *Objekti agroturizma*

Objekti agroturizma mogu pružiti tri vrste usluga koje uključuju:

- usluge smještaja turista,
- usluge prehrane (usluge prehrane i pića većinski iz vlastite proizvodnje ili proizvodnje drugih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava) i

- turističke usluge (sudjelovanje u poljoprivrednim aktivnostima, lov, ribolov, jahanje, radionice, izleti i sl.).

Objekti (soba, apartman, ruralna kuća za odmor i kamp) koji pružaju usluge smještaja, kategoriziraju se u 3 kategorije:

- dva sunca,
- tri sunca i
- četiri sunca.

Ponuda koju objekti pružaju uključuju carstvo mirisa i okusa tradicionalnih istarskih jela (domaća tjestenina, domaći kruh, supetarske mesne delicije, suhomesnati specijaliteti, domaće maneštre od koromača, njoki, fuži, ravioli sa gulašom od kokoše, kupus sa kobasicama) iz njihovih kuhinja i vlastite proizvodnje. Velik broj seoskih turizama u svojoj ponudi nudi najbolja vina, a u sklopu toga pruže vlastiti prostor i organiziraju svadbe, poslovne ručkove i razne svečanosti. Nakon što se gosti naguštaju delicija, mogu se i rekreirati odlazeći na pješaćenje uz rijeke, slapove i predivan šumski krajolik.

Kako bi gospodarstva pružala izvrsnu gastronomsku ponudu, bave se uzgojem i prodajom povrća te uzgojem životinja i proizvodnjom mesa. Mnogo smještajnih jedinica je uređeno u staroistarskom stilu pa takve vile u svojoj ponudi sadrže i bazen, a sam smještaj se nalazi par kilometara od mora. Ako gosti požele nešto više od pasivnog odmora, mogu se uključiti u aktivnosti branja prvih šumskih šparoga (početkom travnja), traženja tartufa (svibanj i listopad) ili potraga za jestivih gljivama u okolnim šumama (listopad i studeni). Iz navedenog možemo zaključiti kako gosti mogu sudjelovati u pruženim aktivnostima tijekom cijele godine, što je zaista pohvalno. Istarska županija posjeduje brojne kulturne znamenitosti (Rt Kamenjak, Brijunsko otočje, amfiteatar, arena u Puli, itd.).

3.2.2. *Manifestacije sa svrhom unapređenja ruralne turističke destinacije*

Istra, s tri strane okružena morem, smještena je u sjeveroistočnom dijelu Jadranskog mora i regija je prekrasnih sela i crkava te srednjovjekovnih gradova, zelenih brežuljaka i nesvakidašnjih krajolika.

„Istarski poluotok obuhvaća površinu od 3.476 četvornih kilometara.“³⁴Istarska županija obuhvaća veći dio Istre i svojim turistima pruži šarolik krajolik bogat mirisima te domaće proizvode vrhunskih okusa poput tartufa, vina, šparoga, pršuta, maslinovog ulja, plodova mora i istarske maneštre. Seoski turizam se u Istri počeo razvijati tek od 1996. godine kada je županija počela poticati privatni sektor. Postoji pet tipova domaćinstava u Istarskoj županiji, a to su: agroturizam, ruralne kuće za odmor, ruralni obiteljski hoteli, ruralni B&B (bed & breakfast) i odmor na vinskoj cesti.³⁵

Istarska županija na svojim web stranicama preporučuje neke od aktivnosti koje se provode: zip line Pazinska jama, speleoavantura Pazinska jama, biciklizam, pješaćenje, slobodno penjanje, ribolov na slatkim vodama, jahanje, wellness, fitness, gym, off-road i Enduro, volontiranje u azilu za životinje, radionice, program - zdrav život.

Mnogobrojne etnozanimljivosti Istre prikazuju način života nekadašnje ruralne sredine kao i brojni festivali.

Na slici 3. prikazan je „Wine day“, dok je na slici 4 prikazana pozivnica za manifestaciju Dana otvorenih vinskih podruma 2018. godine.

Slika 3. Wine day 2018.godine

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Nacionalni katalog: „Ruralni turizam Hrvatske“, 2015., str. 124. Dostupno na: www.hgk.hr (pristupljeno 27. kolovoza 2018.).

³⁴Rajko, M., Oblikovanje institucionalnih mehanizama u funkciji razvoja Središnje Istre, doktorska disertacija, Fakultet ekonomije i turizma Mijo Mirković, Pula, 2012., str. 14.

³⁵Miškuljin Saletović, L., I. Virč, *Imena ruralnih gospodarstava jugozapadne Istre*, Fluminensia, Zagreb, 2008., str. 23.

Slika 4. Plakat s pozivom na manifestaciju Dana otvorenih vinskih podruma 2018. Godine

DAN OTVORENIH VINSKIH PODRUMA
Brtonigla - Verteneglio
27.05.2018.

Vozni red vlakića - Orario del treno
 Special Train Timetable

Vlakić / Treno / Train

TZO Brtonigla	14.00	16.00
Vinerino	14.15	16.15
Veralda	15.05	17.05
Ravalico	16.05	18.05
Cattunar	16.50	18.50
TZO Brtonigla	17.00	19.00

Polazak ispred Turističkog ureda
 Partenza davanti all' ufficio turistico
 Departure in front of the Tourist Board - Mińska 2, Brtonigla

U slučaju lošeg vremena vožnja vlakićem se otkazuje. / In case of bad weather the train schedule will be cancelled.
 Broj mjesta je ograničen. / Numero di posti limitato. / Limited number of places.

Kategorija - Price: 90,00 kn
 Info: info@tzo-brtonigla.hr +385 52 774 307

... in all the colours of Istria

BRTONIGLA Ravalico Cattunar Vinerino

Izvor: Brtonigla wine day, https://www.eistra.info/sadrzaj/brtonigla-wine-day/19508_3 (pristupljeno: 28. kolovoza 2018.)

U Istarskoj županiji prilično je zastupljen agroturizam, turizam zastupljen u ruralnim područjima, koja nude tradicionalne specijalitete s proizvodima vlastite proizvodnje, ruralnim hotelima i kućama za odmor, kao i apartmanima u seoskim domaćinstvima. Istarska županija također organizira velik broj etnozanimljivosti te festivala kojima privlači turiste.

ZAKLJUČAK

Ruralni turizam sve više privlači turiste te doprinosi razvoja turizma u pojedinim županijama pa tako i u Istri. Ruralni turizam pruža turistima odmor u prirodi uz upoznavanje kulture i tradicije ruralnog prostora. Zbog stresnog načina života turisti žele odmor u prirodi koji im omogućava mir kao i razne načine razonode.

Ruralni turizam i agroturizam, kao njegov najrazvijeniji oblik, u Istri imaju veliki značaj u razvoju turizma kao i u drugim županijama. Njegov razvoj mora biti planiran na nacionalnoj razini kako bi se ponuda prilagodila potrebama budućih turista te iskoristili svi raspoloživi resursi. Potrebno je provesti strategiju ruralnog razvoja turizma te pratiti definirane ciljeve. Kako bi se uspjelo, potrebno je provesti potrebna istraživanja te pratiti međunarodne trendove i turističku potražnju.

Iako je razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj još uvijek u povojima, može se primijetiti kako Hrvatska ima velike mogućnosti za razvojem i proširenjem turističke ponude. Istra je jedna od vodećih županija u razvoju ruralnog turizma, a ističe prirodnu baštinu te kulturu Istarske županije.

Može se zaključiti da je ruralni turizam prilika za stjecanje konkurentske prednosti i privlačenje kako stranih tako i domaćih turista. Razvoju ruralnog turizma treba posvetiti određenu pažnju kako bi on pozitivno utjecao na razvoj turizma u Hrvatskoj.

SAŽETAK

U ovom završnom radu ističe se značaj ruralnog turizma. Analiziran je razvoj ruralnog turizma u Istarskoj županiji kako bi se prikazao potencijal kojim županija raspolaže. S obzirom na nedovoljno iskorišten potencijal ruralnog turizma definirana je strategija ruralnog razvoja 2014.-2020. godine, a prevelika usredotočenost na primorski turizam umanjuje mogućnost razvoja novih oblika turizma. Turisti sve više žele boraviti u ruralnom prostoru, stoga je potrebno turističku ponudu prilagoditi željama turista. Prikazana je SWOT analiza ruralnog razvoja Istarske županije kojom su istaknute njegove prednosti i prilike te prikazane slabosti i prijetnje koje bi trebalo izbjeći kako bi se doprinjelo razvoju turizma.

Ključne riječi: ruralni turizam, Istarska županija, turisti, strategija razvoja

SUMMARY

This final work highlights the importance of rural tourism. The development of rural tourism in the Istria County was analyzed in order to show the potential of the county. Considering the under-utilized rural tourism potential, the rural development strategy 2014-2020 has been defined and too much focus on coastal tourism reduces the possibility of developing new forms of tourism. Tourists increasingly want to stay in the rural area, therefore it takes a tourist offer to adapt to their wishes. The SWOT analysis of the rural development of the Istrian County is presented, highlighting its advantages and opportunities and showing the weaknesses and threats that should be avoided in order to contribute to the development of tourism.

Key words: rural tourism, Istria County, tourists, development strategy

POPIS TABLICA

Tablica 1. Promjena broja registriranih turističkih obiteljskih seljačkih gospodarstava u Hrvatskoj 1998.-2001. (Izvor: A. Lukić, Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj, 2002., str. 11.)

Tablica 2. Dolasci i noćenja turista u županijama gdje je ruralni turizam najrazvijeniji – 2015 godina (Izvor: K. Hajdinjak, Završni rad: Ruralni turizam u funkciji ruralnog razvoja, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2017., str. 21.)

Tablica 3. Kriterij za definiranje okvira ruralnog turizma (Izvor: Ružić, E.: "*Ruralni turizam*", Ustavnova za cjeloživotno učenje Magistra, Pula, 2009.)

Tablica 4. Prioriteti programa ruralnog razvoja (Izvor: Vlastiti uradak prema tablici Programa ruralnog razvoja 2014.-2020., <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/program-ruralnog-razvoja-2014-2020/> (pristupljeno: 29. kolovoza 2018.))

Tablica 5. SWOT analiza (Izvor: Vlastita izrada autora)

POPIS SLIKA

Slika 1. Stanje u ruralnim područjima – usporedba Hrvatske i Austrije (Izvor: <http://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam>, pristupljeno: 26. kolovoza 2018.)

Slika 2. Agroturizam obitelji Bratulić – "Botra Marija" (Izvor: Središnja Istra: Izvorna Istra, <http://www.central-istria.com/hr/gastronomy/agroturizam-agritourism?id=953>, pristupljeno: 27. kolovoza 2018.)

Slika 3. Wine day 2018.godine (Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Nacionalni katalog: "Ruralni turizam Hrvatske", 2015., str. 124. Dostupna: www.hgk.hr , pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

Slika 4. Plakat s pozivom na manifestaciju Dana otvorenih vinskih podruma 2018.godine (Izvor: Brtonigla wine day, https://www.eistra.info/sadrzaj/brtonigla-wine-day/19508_3 , pristupljeno: 28. kolovoza 2018.)

POPIS LITERATURE

KNJIGE, KATALOZI I ZNANSTVENI ČLANCI

1. A. Lukić, Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj, Dela – Odelek za geografiju Filozofske fakultete v Ljubljani, broj 17, 2002., str 6., (Izvor: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DW4YJY7X/01066a27-3dae-4f2d-8998-c2039f798e74/PDF> , pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)
2. Bosnić, I., Agroturizam u globalizacijskim procesima, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, 2011., str. 105.
3. Bošković, D., Tržišne mogućnosti razvoja agroturizma u Istri, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, str. 23
4. F. Šuràn, „Slobodno vrijeme, putovanje i turizam: sociološki pristup“, Buje, 2016., str. 28
5. Gonan Božac, M., Economic research - Ekonomska istraživanja: SWOT analiza i TOWS matrica-sličnosti i razlike, Vol.21 No.1., 2008.,str. 20.
6. Grgić, I. et al., Agroturizam u Republici Hrvatskoj i nekim državama Europske Unije, Agronomski glasnik 1-2, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 2015.,str. 62.
7. Hrvatska gospodarska komora, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Nacionalni katalog: „*Ruralni turizam Hrvatske*“, 2015., str. 124. Dostupno na: www.hgk.hr (pristupljeno 27. kolovoza 2018.).
8. Krajnović A. et al., Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice, Oeconomica Jadertina, Sveučilište u Zadru, 1/2011., str. 34.
9. Ljubaj, T. et. al., Socioekonomske promjene u ruralnom području Istarske županije, Agronomski glasnik, 2012., str. 33.
10. Miškulin Saletović, L., I. Virč, Imena ruralnih gospodarstava jugozapadne Istre, Fluminensia, Zagreb, 2008., str. 23.
11. Oplanić, I. et.al., Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo- Čimbenik razvoja ruralnih oblika turizma u Istri, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 1997., str. 428.
12. Pamuković, A. et. al., Iskustvo i praksa razvoja agroturizma u Europi te njegov utjecaj na Hrvatsku, Agronomski glasnik, Knin, 2016., str. 53.

13. Rajko, M., *Institucionalni model razvoja ruralnog turizma na primjeru Središnje Istre*, Oeconomica Jadertina, 2013., str. 58.
14. Rajko, M., *Upravljanje čimbenicima razvoja područja Središnje Istre*, Oeconomica Jadertina, 2013., str. 6.
15. Rajko, M., *Oblikovanje institucionalnih mehanizama u funkciji razvoja Središnje Istre*, doktorska disertacija, Fakultet ekonomije i turizma Mijo Mirković, Pula, 2012., str. 14.
16. Ružić, P., *Analiza posebnosti i percepcije ruralnog turizma Istre*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Poreč, 2012., str. 217.
17. Ružić, P., I. Medica, *Tradicijski seoski identitet Istre – njegovoprepoznavanje i uključivanje u turistički proizvod*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2010., str. 485.
18. Ružić, I., M. Dropulić, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja: Uloga tradicijske prehrane u gastronomskoj ponudi ruralne Istre*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2009., str. 58.
19. S. Kantar, *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: Potencijali Koprivničko-križevačke županije*, Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet, 2016., str. 59.
20. Vojnović, N., *Utjecaj turistifikacije na fizionomijska obilježja krajobraza unutrašnje Istre*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2016., str. 45.

PREZENTACIJE, E-KNJIGE I OSTALO

1. I. Grgić, „Turizam kao djelatnost“, Križevci, 2013., http://www.vguk.hr/articlefiles/425_940_workshop-1-october.pdf (pristupljeno: 24. kolovoza 2018.)
2. K. Hajdinjak, *Završni rad: Ruralni turizam u funkciji ruralnog razvoja*, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2017., str. 21

INTERNET IZVORI

1. A. Dobrota, Apartmanija: Budućnost ruralnog turizma u Hrvatskoj, 2015., (Izvor: <http://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam>, pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)
2. Brtonigla wine day, (Izvor: https://www.eistra.info/sadrzaj/brtonigla-wine-day/19508_3, pristupljeno: 28. kolovoza 2018.)
3. K.Brščić,Istrapedia:Ruralni turizam,(Izvor: <http://istrapedia.hr/hrv/862/ruralni-turizam/istra-a-z/>, pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)
4. Ministarstvo poljoprivrede, Program ruralnog razvoja 2014.-2020., (Izvor: <http://www.mps.hr/ipard/default.aspx?id=129>, pristupljeno: 26. kolovoza 2018.)
5. Središnja Istra:Izvorna Istra,
(Izvor:<http://www.centralistria.com/hr/gastronomy/agroturizam-agritourism?id=953>, pristupljeno: 27. kolovoza 2018.)
6. Wine cellars Open doors Day,
(Izvor: <https://www.coloursofistria.com/en/events/food-and-wine/wine-cellars-open-doors-day>, pristupljeno: 28. kolovoza 2018.)
7. Program ruralnog razvoja 2014.-2020. (Izvor: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/program-ruralnog-razvoja-2014-2020/>, pristupljeno: 29. kolovoza 2018.)